

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТА ECOLOGICAL CONSTITUENT OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE CITY

Людмила ДРОМАШКО,
заслужений економіст України,
міський голова, Первомайськ

Lyudmyla DROMASHKO,
Honored Economist of Ukraine,
Mayor of the Pervomaysk city

Сергій ДОЦЕНКО,
кандидат технічних наук,
Первомайський політехнічний інститут

Sergiy DOTSENKO,
PhD Technics,
Pervomaysk Polytechnic Institute

Лариса ГРИШИНА,
кандидат економічних наук,
Первомайський політехнічний інститут

Larysa GRYSHYNA,
PhD Economics,
Pervomaysk Polytechnic Institute

Реалізація подальших ринкових трансформацій у межах адміністративно-територіальних утворень потребує розробки нової моделі господарювання, орієнтованої на забезпечення сталого розвитку. Разом з тим забезпечення сталого розвитку окремих територій має ґрунтуватися на виваженій екологічній політиці. Тим більше, що забруднення й виснаження природних ресурсів продовжує загрожувати здоров'ю населення, екологічній безпеці та економічній стабільності як держави в цілому, так і окремих регіонів. Водночас має місце тенденція до збільшення порушень вимог природоохоронного законодавства як підприємствами, установами, так і органами виконавчої влади й місцевого самоврядування, а також громадянами. Зважаючи на екологічну ситуацію, що склалася в містах, виникає необхідність здійснення відповідних заходів.

У вітчизняній та зарубіжній літературі значну увагу приділено вивченню багатоаспектних питань регіонального розвитку й розміщення продуктивних сил; формуванню економічного механізму природоохоронної діяльності та екологічній безпеці. Ці та пов'язані з ними суміжні проблеми широко висвітлені в ряді робіт [1; 2; 7]. Підвищення ефективності соціально-економічного розвитку окремих регіонів, міст також досліджувалося вітчизняними вченими. Однак, незважаючи на численні праці, проблема взаємодії суспільства й довкілля, відтворення й охорони природних ресурсів у великих і середніх за розмірами містах України вивчена недостатньо. Бажаного узгодження соціальних, економічних та екологічних планів розвитку міст поки що не відбувається.

Мета дослідження полягає у визначенні пріоритетних завдань екологічно безпечного соціально-економічного розвитку міста.

Відродження України та вихід її з кризи багато в чому залежать від успішного здійснення економічних перетворень на рівні району в містах. Наявність різноманітних ресурсів і природних умов разом з економічними чинниками сприяють утворенню міст та їхніх систем із вузькопрофільним виробництвом і сферою зайнятості людей. Місто у складі району є первинним і тому важливим центром концентрації та відтворення всіх визначальних ресурсів розвитку: культурних, кадрових, інтелектуальних, фінансових, виробничих, – а також осередком соціально-економічних перетворень у суспільстві.

Місто Первомайськ знаходиться в північно-західній частині Миколаївської області, воно нещодавно відзначило свою 335-у річницю з дня заснування. Первомайськ – місто обласного підпорядкування, адміністративний центр Первомайського району, площею 25,13 кв. км. Місто без районного поділу, чисельність наявного населення на 01.01.2011 року становила 67,0 тис. осіб,

у тому числі працездатного – 40,8 тис. осіб (60,9% від загальної кількості населення); кількість пенсіонерів – 22,2 тис. осіб (33,1% від загальної кількості населення); інші категорії населення становлять 4,0 тис. осіб (6,0% від загальної кількості населення).

Первомайський район порівняно з іншими районами Миколаївської області багатий водними ресурсами. Територією Первомайська тече одна з найбільших річок України – Південний Буг, а також її лівий приток – річка Синюха, які поєднують свої течії в центрі міста.

Первомайськ є промисловим центром з розвиненим багатогалузевим виробництвом продукції. Промисловий комплекс відіграє найважливішу роль у соціально-економічному розвитку міста, він також є визначальним у сфері матеріального виробництва, забезпечує економічну стабільність, сприяє нарощуванню обсягів надходжень до бюджетів усіх рівнів. Питома вага промисловості в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету за підсумками 2010 року становила 21,9%.

Основними напрямками промислового виробництва міста є металургійне виробництво й виробництво металевих конструкцій, машинобудування, легка харчова промисловість. У 2010 році промисловими підприємствами міста реалізовано продукції в діючих цінах на 457,3 млн. грн., що перевищило досягнутий обсяг реалізації 2009 року на 41%. У структурі реалізованої продукції переважає продукція харчової промисловості, питома вага якої становить 54,2%. Питома вага продукції машинобудування дорівнює 14,4%, металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів – 22,4%, легкої промисловості – 3,1%, інших галузей – 5,9% [6].

Поряд із цим промисловий сектор чинить значний вплив на навколишнє природне середовище через деформованість його структури, зокрема переважає сировинної складової (понад 60%). Водночас промисловості притаманні висока матеріалоємність та низька енергоефективність виробництва, що зумовлює високий рівень впливу на довкілля. Крім того, спостерігається високий рівень зносу основних засобів виробництва, вкрай недостатнє оснащення очисним обладнанням найбільш забруднюючих довокілья підприємств, використання застарілих технологій та устаткування.

Іншою галуззю, яка чинить небезпечний і постійно діючий вплив на природне середовище, є місцева енергетика. Система теплозабезпечення Первомайська складається із централізованого та індивідуального джерел тепlopостачання (подається тепло від 7 котелень та 25 паливних, де встановлено 99 котлів, сумарною потужністю 99,657 Гкал/год., з них 34,3% забезпечують тепловою енергією багатоквартирний житловий фонд міста, середній коефіцієнт

У статті розглянуто питання соціально-економічного розвитку міста з урахуванням екологічної ситуації. Досліджено основні складові сфери господарювання Первомайська та їх вплив на стан навколишнього середовища. Запропоновано напрями забезпечення екологічно збалансованого розвитку міста.

Social-economic development of the city, taking into consideration the ecological situation, is elaborated in the article. The main components of economic sphere and their influence to environment of Pervomaysk are investigated. Directions of city's ecologically balanced development are offered.

корисної дії котлів становить 88,2%). Загальна довжина тепломереж по місту дорівнює 38,1 погонног кілометра, з них тільки третина (13,9 км) знаходяться в задовільному стані, а потребують поточного ремонту – 13,14 км, капітального – 11,05 км.

З метою покращення якості послуг з теплопостачання й виконання енергозберігаючих заходів протягом 2009 року за рахунок державного та міського бюджетів здійснено капітальний ремонт та реконструкцію теплових мереж комунальної власності міста на суму 347,5 тис. грн. У 2010 році в галузі теплопостачання проведено роботи на суму 1927,3 тис. грн.

Для оптимізації теплопостачання та зменшення втрат теплоносіїв при передачі від постачальника до споживача розроблено проект реконструкції теплових мереж міста Первомайська загальною вартістю 749,1 тис. грн. Проект включений до заходів Цільової програми підвищення енергоефективності міста на 2011-2015 роки та реалізуватиметься протягом п'яти років, починаючи з 2011.

До основних екологічних проблем енергетичного комплексу міста належать:

- значна зношеність основних фондів і очисних споруд (в окремих підприємствах до 90%);
- вкрай недостатнє фінансування програмних екологічних заходів;
- надмірна (у 3-3,5 раза вища, ніж у розвинутих країнах світу) енергоемність продукції та послуг;
- майже повна відсутність економічних і організаційно-правових стимулів природоохоронної діяльності;
- недостатня екологічна культура технічного й управлінського персоналу.

Транспортна галузь міста, що є однією з важливих секторів його діяльності, значно впливає на життя людини в позитивному та негативному значенні. Зі збільшенням кількості транспорту особливо погіршується якість природного середовища.

Структура транспортних комунікацій Первомайська досить розвинена. У місті знаходиться вузлова залізнична станція «Первомайськ-на-Бузі» на ділянці Одеса – Котовськ – Помічна, через Первомайськ проходить автомагістраль Одеса – Київ, а поблизу – Полтава – Кишинів. Місто має розвинену систему громадського транспорту. Для підвищення ефективності автотранспортних послуг як на стадії їх виконання (в автомобільних перевізників), так і на стадії споживання (у споживачів послуг) з одночасним задоволенням потреб споживачів у якісному й безпечному автотранспортному обслуговуванні з метою зменшення екологічного навантаження на навколишнє середовище рішенням сесії міської ради від 25.02.2011 року №2 затверджено «Цільову програму розвитку автомобільного транспорту в м. Первомайськ на 2011-2014 роки».

Ступінь зносу основних засобів транспорту впродовж останніх років досягла 65%, що перевищує гранично допустимі нормативи експлуатації транспортної техніки й негативно позначається на безпеці перевезень пасажирів і вантажів, впливає на охорону навколишнього природного середовища.

Серед інших проблем негативного впливу транспорту на навколишнє середовище можна назвати такі:

- шкідливий вплив при будівництві автомобільних шляхів;
- акустичне забруднення від неякісного рухомого складу, незадовільного дорожнього покриття;
- негативний вплив на довкілля при перевезенні небезпечних речовин, радіоактивних речовин, у тому числі аварійні забруднення через використання неякісної, застарілої техніки, рухомого складу; слабкий контроль.

Найбільш технічно відсталою галуззю економіки Первомайська є житлово-комунальне господарство з його багатьма проблемами, які останнім часом особливо загострилися і потребують негайного вирішення. Комунальна інфраструктура зношена на 60%, внаслідок чого виникають аварійні ситуації. У застарілому й аварійному стані знаходиться 33% мереж водопостачання, 29% – водовідведення, майже 18% – теплових. 37% котлів, що забезпечують тепловою енергією багатоквартирний житловий фонд, є застарілими та мають ККД менш ніж 82%.

Головними проблемами у сфері водопостачання та водовідведення визначено:

- незадовільний стан водопровідних та каналізаційних мереж;

□ висока енергоемність обладнання водопостачання, каналізації та очищення стоків;

□ зношеність основних фондів очисних споруд каналізації.

Ці проблеми в свою чергу зумовили й негативні екологічні наслідки діяльності ЖКГ, а саме:

□ високий рівень забруднення довкілля міста (загазованість, забруднення водойм, засмічення території, руйнування природного середовища, промислові викиди й відходи, у тому числі й побутові, через обмеженість та неефективність послуг зі збирання відходів тощо);

□ другорядність екологічної складової порівняно з економічними пріоритетами містобудування (скорочення зелених зон, незадовільний стан водопроводів і каналізаційної мережі, технічний стан яких безпосередньо впливає на екологічний стан міст і якість питної води тощо);

□ незадовільний стан життєзабезпечувальних систем, у тому числі відсутність належної переробки й утилізації відходів, несанкціоновані звалища сміття, що призводить до негативного впливу на здоров'я людей.

Якісний стан природного середовища значною мірою залежить від рівня розвитку рекреаційного господарства міста. При цьому об'єкти рекреаційної діяльності (як і будь-які галузі промисловості) можуть викликати ті ж самі форми забруднення: атмосферна емісія, шум, засмічення, скидання стічних вод тощо. Розвиток рекреаційного господарства в місті свідчить, що воно за своїми масштабами та структурою не відповідає потребам та умовам оптимального функціонування. Основними причинами є:

- недостатній рівень матеріально-технічної бази;
- територіальна й часова нерівномірність функціонування його закладів;
- низька якість обслуговування;
- слабка координація планів розвитку об'єктів інфраструктури;
- відсутність єдиної системи охорони й раціонального використання рекреаційних ресурсів.

Особливо багато проблем пов'язано з неорганізованим відпочинком. Самовільний заїзд автотуристів без необхідної кількості автостоянок і автокемпінгів призводить до їх хаотичного розміщення, забруднення ґрунтів, засмічення, погіршує цілющі природні властивості території.

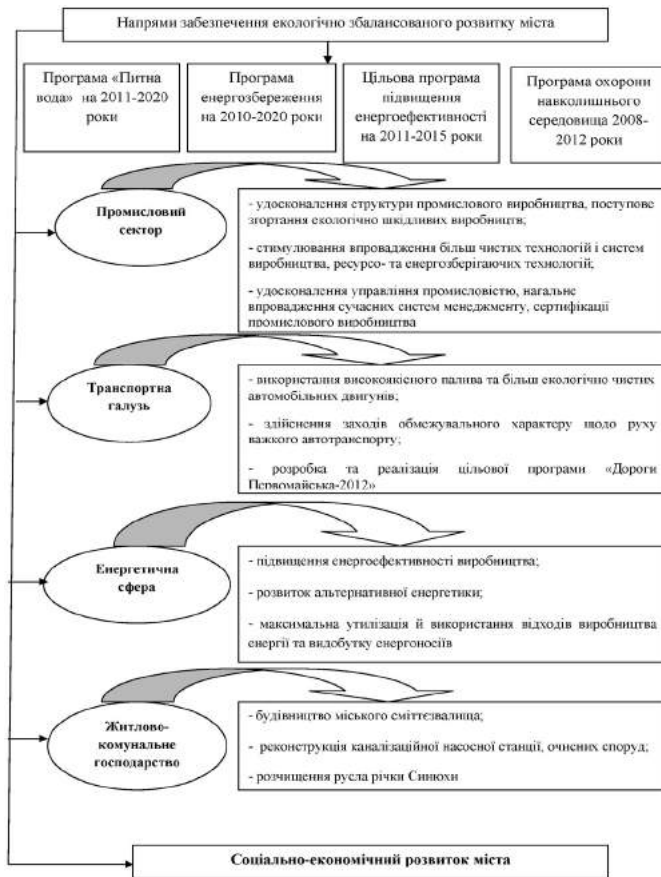
У контексті глобальних світових проблем щодо зміни клімату та для забезпечення сталого розвитку громади місто Первомайськ прийняло для себе важливе рішення – підписати Угоду мерів, взявши на себе зобов'язання скорочувати викиди шкідливих речовин в атмосферу (як головної причини глобального потепління) шляхом розробки та впровадження програм енергоефективності, сприяння освоєнню поновлювальних джерел енергії на території своєї громади.

У Первомайську розроблені та діють: «Програма енергозбереження міста Первомайська на 2010-2020 роки» та «Цільова програма підвищення енергоефективності міста Первомайська на 2011-2015 роки». Затверджений План дій сталого енергетичного розвитку Первомайська до 2020 року (Sustainable Energy Action Plan, SEAP) надалі стане основним стратегічним планом щодо впровадження заходів, які дозволять скоротити споживання енергоресурсів та зменшити у зв'язку з цим викиди шкідливих речовин у навколишнє природне середовище, поліпшити екологічний стан міста, впроваджувати альтернативні джерела енергії. 9 березня 2007 року ЄС ухвалив пакет документів «Енергія для світу, що змінюється». Основним пріоритетом Плану дій Європейського Союзу з енергоефективності є створення Угоди мерів, яка якраз і передбачає виконання містами – підписантами зобов'язань щодо реалізації загальноєвропейської вимоги ЄС стосовно скорочення викидів CO₂.

Підтримка масштабних європейських ініціатив щодо розробки та впровадження в містах річних планів скорочення споживання енергоресурсів, застосування відновлювальних джерел енергії та скорочення викидів вуглекислого газу в атмосферу, а також виконання відповідного Плану дій дозволить зробити місто Первомайськ екологічно чистим і привабливим для життя, роботи й відпочинку [4]. У процесі досягнення цілі йти європейським шляхом визначено три основні стратегії захисту клімату:

- досягнення економії всіх видів енергоресурсів у розмірі 20%;
- підвищення енергоефективності за рахунок використання 20% частки відновлювальних джерел енергії в структурі надходжень енергії;
- зменшення на 20% викидів CO₂ в навколишнє середовище (табл. 1, 2).

Рисунок. Механізм екологічно збалансованого розвитку Первомайська

Стратегії тісно пов'язані між собою, оскільки передбачають досягнення однієї поставленої мети, але водночас кожна з них визначає напрями, згідно з якими міська влада планує рухатися протягом наступних років. До 2020 обсяг викидів у місті (за прогнозними даними) зменшиться порівняно з 2010 роком на 21,8%.

Міська влада Первомайська протягом останніх років послідовно впроваджує системний підхід до розвитку територіальної громади. Рішеннями міської ради затверджено «Стратегічний план розвитку міста Первомайськ Миколаївської області до 2020 року», відповідно до якого визначено першочергові завдання соціально-економічного розвитку міста.

Таким чином, враховуючи викладене вище, цілком закономірним та обґрунтованим буде розробка й впровадження відповідного механізму екологічно-збалансованого розвитку міста, підґрунтям якого є екологічна складова розвитку його основних секторів господарювання (див. рис.).

Слід зазначити, що найбільш слабкою ланкою діючого механізму управління природокористування в місті є недостатня економічна зацікавленість підприємств в ефективному використанні природних ресурсів та охороні навколишнього середовища. Практика функціонування підприємств свідчить, що на сьогодні економічний збиток від нераціонального використання природних ресурсів безпосередньо не впливає на кінцеві показники їх господарської діяльності. Те ж саме можна сказати і про заохочення трудових колективів тих підприємств, які раціонально використовують природні ресурси та дотримуються екологічних нормативів. Поки що бізнес стоїть осторонь таких важливих проблем. Тому доцільно було б на законодавчому рівні запровадити механізм стимулювання підприємницьких структур до участі в реалізації екологічних програм і проектів. У цьому напрямі варто також розробити механізм розподілу відповідальності між органами влади та підприємствами за задані екологічні збитки, врахування екологічного фактора при визначенні вартості майна підприємств, які приватизуються.

Крім того, з огляду на особливості трансформаційних процесів національної економіки на місцевому, регіональному та державному рівнях

Таблиця 1. Прогнозний обсяг викидів у Первомайську, тонн/рік (за умови виконання заходів, запланованих Планом дій ЄС)

Сфера діяльності	Роки										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Бюджетна сфера	2175	2138	2095	2041	2011	1935	1894	1842	1805	1756	1703
Населення	13221	12940	12685	12403	12190	11724	11481	11169	10944	10636	10348
Промислові підприємства	430	428	415	407	393	379	366	354	348	344	332
Транспорт	217	215	212	199	196	192	187	184	179	173	168
Всього:	16043	15721	15407	15050	14790	14230	13928	13549	13276	12909	12551

Таблиця 2. Перспективи скорочення обсягів викидів CO₂ у Первомайську до 2020 року, тонн/рік (за умови реалізації запланованих заходів Планом дій ЄС)

Сфера діяльності	роки									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Бюджетна сфера	-37	-43	-54	-30	-76	-41	-52	-37	-49	-53
Населення	-281	-255	-282	-213	-466	-243	-312	-225	-308	-288
Промислові підприємства	-2	-13	-8	-14	-14	-13	-12	-6	-4	-12
Транспорт	-2	-3	-13	-3	-4	-5	-3	-5	-6	-5
Всього:	-322	-314	-357	-260	-560	-302	-379	-273	-367	-358

доцільно розробити чітку програму раціонального завантаження виробничих потужностей, виведення з експлуатації тих, що не мають перспективи в налагодженні виробництва конкурентоспроможної продукції, раціонального використання й збереження природних ресурсів, зменшення впливу шкідливих викидів для людини і навколишнього середовища.

ВИСНОВКИ

Отже, у результаті проведеного дослідження було визначено, що для покращення соціально-економічного розвитку міста необхідно створити ефективний механізм збереження збалансованості темпів економічного зростання й мінімізації негативної дії на природне середовище, послаблення впливу виробництва та споживання на довкілля. Він передбачає екологічно безпечні способи ведення господарства, застосування інноваційних екологоорієнтованих технологій, має ініціювати природозберігаючу діяльність, що сприятиме покращенню якості навколишнього середовища.

Погодженість або узгодженість дій гілок виконавчої влади (керівництва міста), промислових, транспортних, комунальних підприємств та інших організацій, громади щодо екологічно збалансованого соціально-економічного розвитку міста має стати звичною справою, постулатом, традицією. Тобто необхідні добра воля та спільне бачення проблемних питань покращення екологічного стану, а також їх вирішення представниками місцевої бізнес-спільноти, підприємницькими й науковими колами, представниками навчальних закладів, громадських організацій, провідними спеціалістами органів місцевого самоврядування у вирішенні завдань сталого соціально-економічного розвитку Первомайська.

ЛІТЕРАТУРА

- Буркинський Б.В. Природопользование: основы экономической-экологической теории / Б.В. Буркинський, В.Н. Степанов, С.К. Харичков. – Одесса: ИПРЭИ НАН України, 1999. – 350 с.
- Галушкіна Т., Крутикова В. Экологическая политика: механизм реализации на региональном уровне. – Одесса: ИПРЭИ НАН України, 1999. – 112 с.
- Програма охорони навколишнього природного середовища і раціонального природокористування міста Первомайська на 2008-2012 роки. Затверджено рішенням Первомайської міської ради від 28.03.2008р. № 1.
- План дій сталого енергетичного розвитку міста Первомайськ до 2020 року (Sustainable Energy Action Plan). Затверджено рішенням Первомайської міської ради від 27.05.2011 року № 1.
- Розпорядження КМУ «Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року» № 880-р від 17 жовтня 2007 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України.
- Статистичний щорічник. Міста та райони Миколаївської області за 2010 рік. – Головне управління статистики в Миколаївській області, 2010. – 514 с.
- Хвесик М., Голян В., Шубалий О. Природокористування в умовах ринкової трансформації: тенденції, закономірності та прогнози // Економіст. – 2009. – №9. – С.20-25.